

ÖVERFLÖDIGA KROPPSDELAR – EN ÖVERSÄTTARES HUVUDBRY

MAGDALENA DOMERADZKA

Warsaw School of Social Sciences and Humanities (SWPS)

Svenska språket vimlar av små kroppsdelar. Det tycks det i alla fall göra vid ett snabbt ögonkast. Alla *örsnibbar*, *näsborrar*, *lillfingrar*, *stortår*, *mungipor*, *handflator* (de sistnämnda ofta så små att de inte ens omfattar fingrarna (Domeradзка, under utg.)). Svenskan kan till och med skryta med att ha kroppsdelar som inte existerar i många andra språk. *Knävecket* är ett bra exempel på det. Denna kroppsdel (?) kräver ju att benet först böjs innan den överhuvudtaget bildas.

Alla koncept behöver inte ha separata lexem för att kunna uttryckas. Så även polacker kan, så klart, utan att ha särskilda benämningar för en del små kroppsdelar, ändå hålla cigaretter i *mungiporna* ‘*kaćiki ust*’, ha ringar både i *örsnibbarna* ‘*plutki uszu*’ och på *lilltårna* ‘*małe palce u nóg*’. Därtill trampar vi inte alls sällan varandra på *stortårna* (‘*duże palce u nóg*’) och många barn hänger väl i knäveckan här och var ute i världen utan att ens fundera över denna kroppsdelens existens. Skillnaden blir dock hur vi beskriver det vi gör och vilka kroppsdelar som blir aktuella i beskrivningen. Det intressanta vid jämförelsen mellan svenskan och polskan blir just detaljnivån i sådana redogörelser.

Som bekant har svenskan lätt att bilda sammansättningar. En del information kan då utan problem inkorporeras i ett enda ord. Så är fallet när det gäller många kroppsdelar – *pekfinger*, *handflata*, *lillfinger* för att bara nämna några. Kroppsdelarnas egenskaper syns tydligt, orden är relativt korta. Speciellt i kontrast med de polska mostvarigheterna: *palec wskazujący* (två ord!), *wewnętrzna strona dłoni* (tre ord!), *mały palec u nogi* (fyra ord!).

Frågan är då vad man gör vid översättning av de smidiga svenska kroppsdelarna till polska? Vilka strategier använder sig översättare av? I det som följer kommer jag att titta på de olika lösningar skönlitterära översättare väljer när de

stöter på benämningar på kroppsdelar som i och för sig har sina motsvarigheter i målspråket, men ändå kan ställa till med problem.

Exemplen är hämtade ur sex översättningar av samtida svenska romaner (se Litteratur). Endast fysiska, icke-överförda användningar av benämningar på kroppsdelar har analyserats.

HANDFLATA

Ett av de svenska lexem som kan utgöra ett problem vid översättning till polskan är *handflata*, enligt ordböckerna ‘innersidan av handen’ (NEO).

Det något besvärliga, men samtidigt intressanta med denna kroppsdel (och även flera andra) är polysemin som utmärker den polska kroppsdelsterminologin. Ett exempel på detta är att det polska ordet *dłoń* kan avse både hela *handen* och *handflatan*. Ett annat exempel på polysemin är termen *ręka* som kan hänvisa till både hela armen, handen, samt innersidan av handen. Ordet *handflata* kan då översättas som *dłoń* ‘arm/hand/handflata’ eller *ręka* ‘arm/hand/handflata’. Något separat ord som entydigt skulle syfta på ‘innersidan av handen’ finns dock inte i polskan.

Vad kan översättaren i så fall göra? Vid behov av ett klargörande kan man använda sig av beskrivningar som förtydligar att det är innersidan av handen och inte handryggen vi har att göra med. Se exempel (1)–(3), där olika översättare använde uttrycket *otwarta dłoń* ‘öppna handen’ för att återge att det är just handflatan och inte t.ex. handryggen eller näven man håller upp och utåt (ex. (1)), daskar till eller slår med (ex. (2) och (3)). I exempel (3) användes dessutom uttrycket *öppna handflatan* även i originalet.

- (1) Han ställde sig framför henne och höll upp händerna med **handflatorna**¹ utåt. (Larsson 2009a:269²)
Stał przed nią z uniesionymi do góry rękami i **otwartymi dłońmi**. (Larsson 2009b:361)
- (2) Sedan lutade han sig över henne och daskade till henne med **handflatan**. (Larsson 2009c:388)
Potem pochylił się nad nią i trzepnął ją **otwartą dlonią**. (Larsson 2009d:523)
- (3) Sex av veckans sju dagar löd lägersirenen klockan fyra på morgonen och i samtliga av lägrets tjugo baracker gick blockäldsten från brits till brits och skrek eller slog på vånings-sängarnas sidor med en träplatta eller med **öppna handflatan** (...). (Sem-Sandberg 2008b:219)
Przez sześć dni w tygodniu syrena obozowa rozbrzmiewała niezmiennie o czwartej rano, a w każdym z dwudziestu baraków blokowe przechodziły od pryzy do pryzy, krzycząc lub waląc w boki łóżek drewnianą pałką albo **otwartą dlonią** (...). (Sem-Sandberg 2009b:185)

¹ Egna markeringar med fet stil.

² Observera att sidonumren i de flesta svenska originalen kommer från romanernas elektroniska utgåvor.

I andra fall verkar det inte vara något större problem att gissa sig fram till den kroppsdel originaltexten syftar på utan att översättaren behöver förtydliga att det är handflatan. Vi vet direkt att det är handflator som trycks mot hjärtat eller blir svettiga i exemplen (4), (5) och inget preciserande behövs vid översättning. I svenskan behöver man inte heller alltid vara så exakt – uttrycket *svettiga händer* är inte alls ovanligt. I sådana fall använder polska översättare ordet *dłoń* ‘hand/handflata’ eller den vardagliga synonyma benämningen *ręka* ‘arm/hand/handflata’ som i ex. (6). Utan att översättningen blir extra exakt i beskrivningen får vi ändå veta att det är handflatan och inte handryggen man gnuggar näsan men. Även om man kan göra en liknande gest med handryggen, är det snarare handflatan som är det mer självklara i detta sammanhang. Det verkar vara verbet *pocierać* ‘gnugga’ som antyder handflatan snarare än handryggen och då behöver man inte vara övertydlig och precisera bilden mera. Den svenska meningen blir inte tung tack vare den smidiga sammansättningen och det vill polska översättare ofta behålla. Även om det kan hända att en och annan läsare får ett intryck att den är en annan del av handen som är involverad verkar smidigheten vara viktigare i sådana situationer.

- (4) Med handrörelsen för kärlek, där båda **handflatorna** trycks mjukt mot hjärtat och med åtbörden för evighet där höger pekfinger ritar cirklar vågrätt till höger, förklarade han att Barefoot var övertygad om att han skulle möta henne igen i en tillvaro bortom jordelivet. (Vallgren 2002:260)

Przyciskając czule obie **dłonie** do serca, bo takim gestem wyraża się miłość, i zataczając prawym palcem wskazującym koła w linii poziomej na określenie wieczności, mówił o głębokim przekonaniu Barefoota co do tego, że spotka Henriette w innym, pozaziemskim świecie. (Vallgren 2005:274)

- (5) På andra sidan dörren stod Honza med nyckeln till moderns förlösning i sin svettiga **handflata** (...). (Sem-Sandberg 2008b:149)

Za drzwiami stała Honza z kluczem do wybawienia w spoconej **dłoni** (...). (Sem-Sandberg 2009b:128)

- (6) Pojken gnuggade sig på sin froströda näsa med handflatan. (Theorin 2008:141)
Potarł ręką po zmarzniętym, czerwonym nosie. (Theorin 2010:164)

I vissa fall kan det vara överflödigt med ett tydligt klargörande eftersom själva verbet indikerar vilken kroppsdel der rör sig om. Verben i ex. (7) och (8) behöver inte ha ett tydligt instrumentalis. Örfilar brukar man ju ge med handflatan och därför kunde översättarna skippa kroppsdelarna helt och hållet. Vi stöter på en motsatt situation vid översättning av verben *vifta* och *nicka* från svenska till polska. Då är man snarare tvungen att lägga till vilken kroppsdel man viftar eller nickar med, själva verbet räcker ofta inte inte.

- (7) Jag slår och slår med **handflatan**, och Torun kan bara ta emot örfilarna. (Theorin 2008:334)

Bije ja i bije. A jej nie pozostaje nic innego, jak tylko przyjąć te ciosy. Bokstavligen: ”Jag slår henne och slår. (...)” (Theorin 2010:398)

- (8) Helt plötsligt gav han henne en örfil med **handflatan**. (Larsson 2009a:247)
 Zmienił wyraz twarzy, a po chwili wymierzył jej **policzek**. "(...) och sedan gav henne en örfil" (Larsson 2009b:276)

Ibland kan man dock undra om betydelsen inte blir tvetydig så att läsaren kan tro att det är handryggen och inte handflatan man vilar huvudet mot eller lutar ansiktet i (se ex. (9) och (10)). Översättarna i de angivna exemplen väljer hellre att slippa längre, förklarande uttryck även om priset blir en viss tvetydighet.

- (9) Clinton lade armbågen på soffkarmen och vilade huvudet mot **handflatan**. (Larsson 2009e:114)
 Clinton położył ramię na oparciu sofy i oparł głowę na **dłoni**. (Larsson 2009f:158)
- (10) Hon satte armbågen på bordet och lutade ansiktet i **handflatan** med plötsligt intresse i blicken. (Larsson 2009e:589)
 Oparła łokieć na blacie stołu i **dłonią** podparła podbródek. W jej oczach nagle pojawiło się zainteresowanie. (Larsson 2009f:654)

I en del situationer blir risken för tvetydighet ännu större. I det svenska originalet i exempel (11) ser man entydigt att det är handflatan man torkar pannan med, medan den polska texten inte är lika klar och till och med snarare kan antyda att det är handryggen som är involverad här.

Det samma gäller situationen i ex. (12), där den som läser den polska översättningen ser direkt att det är den knutna näven man slår med och inte handflatan som i original exemplet. Hela bilden blir något annorlunda eftersom översättaren använder ordet *pięść* 'näve' för att översätta *handflatan*.

- (11) Han torkade svett från pannan med **handflatan** och började följa efter de båda männen. (Larsson 2009e:372)
 Wytarł **dłonią** pot z czoła i ruszył ich śladem. (Larsson 2009f:522)
- (12) "Men informationen är värdelös", sa Mikael och drämde **handflatan** i köksbordet. (Larsson 2009a:410)
 – ... tylko że ta informacja jest kompletnie bezwartościowa – uzupełnił ponownie Mikael, waląc **pięścią** w stół. Bokstavligen: "(...) och drämde näven i köksbordet". (Larsson 2009b:561)

De flesta användningarna av ordet *handflata* i svenskan ger orden *dłoń* 'hand/handflata' eller *ręka* 'arm/hand/handflata' vid översättning till polska (70% av alla 20 belägg i romanerna undersökta i denna studie). I själva verket användes faktiskt det mer vardagliga *ręka* 'hand/handflata/arm' bara en gång. Det verkar vara något svårare att vi översättningsögonblicket se *ręka* 'arm/hand/handflata' som den i mer vardagliga sammanhang naturliga motsvarigheten till *hand*.

I andra fall, där precisering behövs, kan uttryck som *otwarta dłoń* 'öppna handen' användas.

Som vi såg ovan brukar inte den något mindre trogna strategin leda till allvarliga missförstånd. I de flesta fall mister man inte någon avgörande betydelsen och behåller istället originalets smidighet.

PEKFINGER

Av alla fingrar och tår som har egna benämningar på svenska verkar pek-fingret ha en hög status – förmodligen på grund av dess både kroppsligt och socialt utpekande egenskaper. Det svenska *pekfinger* och det polska *palec wskazujący* ordagrant: ‘pekande finger’ brukar användas i båda språken i en del liknande fysiska och sociala sammanhang (se ex. (13)–(15) från svenska språk-korpusar).

- (13) Han kliade sig i pannan med pekfingret. (Parole)
 (14) Farfar tiger. Med pekfingret över munnen uppmanar han farmor att göra detsamma. (Parole)
 (15) Lyssna! sade han och lyfte pekfingret. (Konkordanser, Bonniersromaner I)

Frågan är om om man i polska texter behöver betona vilket av fingrarna man menar för att texten ska bli förstådd.

Som vi ser i ex. (16)–(19) behövs hela benämningen inklusive dess attribut dvs. *wskazujący* ‘utpekande’ mest i konkreta, fysiska betydelser. I de två sista av de sex exemplen nedan, (18) och (19), ser vi att pekfingret nämns i kontrast till något annat finger – tummen eller långfingret, vilket gör det mer nödvändigt att nämna exakt vilka fingrar det rör sig om.

- (16) Tatueringen hade avlägsnats med laserbehandling och när hon strök med **pekfingret** över halsen kunde hon känna en svag ärrbildning. (Larsson 2009c:18)
 Tatuaż został usunięty laserem i kiedy przesuwała **palcem wskazującym** po szyi mogła wyczuć delikatną bliznę. (Larsson 2009d:25)
- (17) Det hade kommit till en brottning på golvet; och då Christian med händerna sökt värja sig hade Brandt bitit honom i **ett pekfinger** så att blod började flyta. (Enquist 2002:261)
 Doszło do tego, że zaczęli się mocować na podłodze; a kiedy Christian usiłował odpychać go dłońmi, Brandt ugryzł go we **wskazujący palec**, aż popłynęła krew. (Enquist 2005:225)
- (18) Då hon flyttade höften kunde hon precis gripa tag i plagget med **pekfingret** och långfingret och dra ned linnen på ena sidan en centimeter åt gången. (Larsson 2009c:4)
 Gdy przesuwała biodro, **palcem wskazującym** i środkowym udawało jej się obciągnąć ją za każdym ruchem o jeden centymetr. (Larsson 2009d:5)
- (19) ”Vi har en träff i registret på den andra personen. Avtryck från höger tumme och **pekfinger**.” (Larsson 2009c:249)
 – Znaleźliśmy też w bazie drugą osobę. Odcisk prawego **palca wskazującego** i kciuka. (Larsson 2009d:277)

Fast även i detaljerade beskrivningar, där det fysiska i svenskan framhävs, kan det ändå hända att översättaren väljer att inte troget återge vilka fingrar det handlar om (ex. (20))

- (20) Han greppade näsan mellan tummen och **pekfingret** och böjde försiktigt upp den. (Larsson 2009c:488)

Chwycił nos w **dwa palce** i ostrożnie pociągnął do góry. (Larsson 2009d:539)

Vid mindre fokus på själva kroppsdelen, kan polska översättare skippa det något krångliga polska förtydligande, det utpekande attributet (se ex. (21) och (22)). I ex. (22) ser vi en utpekande, upplysande gest där man ändå kan förmoda att det är pekfingret och inte ett annat finger det rör sig om och då räcker det att nämna ett 'höjt finger'. I exempel (21) skippades kroppsdelen helt och hållet och istället antog man att det är med pekfingret man trycker på dörrklockan, vilket förmodligen kan stämma med den prototypiska bilden av situationen i fråga.

- (21) Mikael Blomkvist satte **pekfingret** på dörrklockan till Lisbeth Salanders lägenhet på Lundagatan. (Larsson 2009c:13)

MIKAEL BLOMKVIST nacisnął dzwonek do drzwi mieszkania Lisbeth Salander przy Lundagatan. (Larsson 2009d:19)

- (22) Till råga på allt hade tidningen illustrerat med en kornig bild där Mikael med halvöppen mun och **pekfingret** höjt tycktes stå och ge en uniformerad polis instruktioner av något slag. (Larsson 2009a:12)

Na domiar złego artykuł zilutstrowano ziarnistą fotografiją, na której Mikael z półotwartymi ustami i wzniesionym w górę **palcem** wyglądał, jak gdyby wydawał instrukcję umundurowanemu policjantowi. (Larsson 2009b:15)

En del gester med kroppsdelar i fokus är kulturspecifika och kan involvera olika kroppsdelar i världens olika språk. Bland annat gester man gör för att få interlokutören att fortsätta prata kan skilja sig från kultur till kultur. Polacker brukar oftast uppmana talaren att prata vidare med hjälp av hela handen. Som vi ser i exempel (23) kan svenskarna göra det snarare genom att sticka ut pekfingret och samtidigt göra en liknande gest. Översättning av sådana fraser blir en följd av översättarens beslut i frågan om eventuell anpassning eller bevarande av kulturspecifika element. Vid översättning från svenska till polska kan man antingen försöka återge den svenska gesten genom att lämna kvar pekfingret i centrum eller anpassa bilden till den polska samtalskulturen och låta karaktären i boken göra en gest med hela handen (jfr ex. (23) med ex. (24) och (25)) Gesten i ex. (25) kan också antyda ett visst undvikande att nämna det man menar. Den gesten verkar dock inte heller vara typisk för de polska samtalsmöntstren.

- (23) Han vispade med **pekfingret** för att hon skulle fortsätta. (Larsson 2009a:45)

Poruszył **dłonią**, co miało oznaczać "mów dalej". (Larsson 2009b:58) Bokstavlingen: "rörde med handen".

- (24) Sonja Modig viftade med **pekfingret**. (Larsson 2009c:280)

Sonja Modig zakreśliła **palcem** młynka. (Larsson 2009d:372)

- (25) ”Så hur länge har du och miss Big Tits...” Erika vispade med **pekfingret**. (Larsson 2009a:235)

– No więc jak długo... ty i miss Big Tits... – zapytała i zakreśliła **palcem** młynka w powietrzu. Bokstavligen: ”vispade med fingret” (Larsson 2009b:314)

I en del sammanhang (ofta just skönlitterära) verkar det utpekande attributet hos pekfinger kunna läggas till oftare i svenskan än i polskan. Den polska PWN-korpusen radar upp 83 belägg på olika grammatiska former av *palec wskazujący* ‘pekfinger’, medan den svenska Parole-korpusen anger 143 exempel på *pekfinger*³. När man nämner pekfingeret i kontrast till andra fingrar behålls gärna detaljnivån vid översättning. I andra fall där pekfingeret kan identifieras tack vare sammanhanget, skippas översättare att nämna exakt vilket finger det rör sig om.

FINGERTOPP

Fingertopparna liksom *pekfingret* kan också fungera i text så att fokus riktas mot dem som en anatomisk detalj. Då väljer översättare ofta att bevara detaljnivån och använder olika varianter av fingertopparna dvs. *opuszki palców*, *koniuszki palców* och *czubki palców*. (se ex. (26)–(28)).

- (26) Hans **fingertoppar** uppmjukade av en dags palperande, fann den i en träspricka på hyllan för liniment och laxermedel (...). (Vallgren 2002:14)

Opuszki jego **palców**, miękkie od całodziennego obmacywania, znalazły pierścionek w szczelinie półki na linimenty i środki przeczyszczające (...). (Vallgren 2005:15)

- (27) Därefter spottar han lätt på **fingertopparna**, gör korstecknet i luften, och väter först det vänstra och sedan det högra örat med saliven. (Vallgren 2009:227)

Następnie spluwa na **koniuszki palców**, w powietrzu czyni znak krzyża i zwilża śliną najpierw lewe, a potem prawe ucho. (Vallgren 2005:236)

- (28) Det hände också att hon stack sig i **fingertopparna** med en nål eller något annat spetsigt föremål. (Sem-Sandberg 2008b:234)

Zdarzało się nieraz, że kłuła się w **czubki palców** igłą lub czymś ostrym. (Sem-Sandberg 2009b:199)

Men när aktiviteten rör hela fingret eller alla fingrarna föredras ofta hyperonymen *palec* ‘finger’ framför meronymen *opuszek palca* ‘fingertopp’ (se ex. (29), (32)). Ingen av fraserna där man slår eller trummar med fingertopparna (se ex. (31)–(32)) har fingertopparna kvar. Översättarna väljer att återge bilden med hjälp av orden *palce* ‘fingrarna’ trots att ett mer detaljerat uttryck *bębnić opuszkami palców* ‘trumma med fingertopparna’, även om mindre frekvent, ändå är möjlig på polska.

³ PWN:s balanserade korpus och Språkbankens Parole omfattar 22 respektive mellan 19 och 19,4 miljoner löpande ord. Båda korpusarna innehåller så gott som lika stora andelar romantexter – ca 4,4 miljoner löpande ord.

- (29) (...) Känslan av murens skrovlighet under **finger topparna** (...). (Sem-Sandberg 2008:248)
Chropowatość muru pod **palcami**. (Sem-Sandberg 2009:251)
- (30) Han tryckte försiktigt **finger topparna** mot halspulsådern: stillhet. (Vallgren 2002:27)
Ostrożnie przycisnął **palce** do tętnicy szyjnej: nie wyczuł pulsu. (Vallgren 2009a:30)
- (31) Han slog mot rutan med **finger toppen**, men den rörde sig inte. (Vallgren 2002:204)
Mężczyzna zapukał **palcem** w szybę, lecz kot ani się poruszył. (Vallgren 2009a:213)
- (32) (...) sa Martina Fransson och trummade irriterat med **finger topparna**. (Larsson 2009e:57)
(...) powiedziała Martina Fransson i z irytacją zabębniła **palcami** na stole. (Larsson 2009f:80)

KNOGE

Vill man utmana sin intuition och rådfrågar polska och svenska språkkorpusar verkar ordet *knoge* vara mer frekvent i svenskan än i polskan. Språkbankens Parole-korpus radar upp betydligt flera belägg på denna kroppsdel än den polska PWN-korpusen gör med sammanlagt alla dess möjliga polska ekvivalenter *knykcie*, *kłykcie*. 34 belägg i den svenska korpusen mot 13 i den polska.

Sammanhangen är däremot liknande. Knogarna *vitnar av vrede* ‘bieleją’, *knakar* eller *blöder* både på svenska och på polska, den största skillnaden gäller följaktligen frekvensen.

I de översättningar som undersöks i denna studie, brukar översättarna lämna kvar knogarna, speciellt i de fall, där sammanhanget (ofta ett slagsmål) ger en detaljerad beskrivning av förödelser (se ex. (33)–(35)).

- (33) Niederman skrapade **knogarna** rätt rejält under misshandeln. (Larsson 2009e:208)
Mocno sobie obtarł **kostki**, kiedy się nad nim znęcał. (Larsson 2009f:291)
- (34) Han kastade en blick på sina **knogar** och såg att de var blodiga. (Larsson 2009c:395)
Zerknąwszy na swoje **kłykcie**, zobaczył, że krwawią. (Larsson 2009d:533)
- (35) **Knogarna** var så sönderslagna att han hade svårt att hålla kaffemuggen. (Larsson 2009c:401)
Kłykcie miał tak obite, że ledwie mógł utrzymać kubek. (Larsson 2009d:541)

När det dock gäller en beskrivning av en aktivitet av ‘bredare’ karaktär där man t.ex. *vilade huvudet mot knogarna* då avstår översättaren från att återge bilden detaljtroget och väljer istället beskrivningen med den hyperonyma *pięść* ‘näven’ (ex. (36)).

- (36) ERIKA BERGER VÄLTRADE sig över på mage och vilade huvudet mot **knogarna**. (Larsson 2009e:276)
ERIKA BERGER przeturlała się na brzuch i podparła głowę na **pięściach**. (Larsson 2009f:384)

MUNGIPA

I mungipan kan man se både en cigarett och ett småleende. De kollokationerna fungerar bra både i polskan och i svenskan, vilket gör att denna detalj gärna behålls vid översättning till polska (se ex. (37)–(38)), ibland används även pluralisformen (ex. (39)).

- (37) Han var lite smalare än Freddy och stirrade på Henrik med ett småleende i **mungipan** och en svart läderväska i handen. (Theorin 2008:22)
Był nieco szczuplejszy niż Freddy. Spoglądał na Henrika z uśmiechem kryjącym się w **kąciku ust**. (Theorin 2010:36)
- (38) »Hallå, Joakim«, sa hon och blåste ut rök ur **mungipan**. (Theorin 2008:130)
– Witaj, Joakimie – powitała go, wydmuchując dym **kącikiem ust**. (Theorin 2010:199)
- (39) Han hade kortklippt grått hår och ett ständigt småleende i **mungipan** och verkade känna igen henne. (Theorin 2008:37)
Miał krótko obcięte, szpakowate włosy i uśmiech stale kryjący się w **kącikach ust**. (Theorin 2010:58)

Samtidigt hittar man lätt också exempel på det motsatta. Som i citatet nedan (ex. (40)) känns redogörelsen ibland alltför detaljtrogen och kan släppas av översättaren.

- (40) Han nickade och satte en cigarett i **mungipan**. (Theorin 2008:22)
Znów skinął głową i zapalił papierosa. (Theorin 2010:37)

NÄSBORRE

Näsborre är en något egendomligt kroppsdel. Enligt ordböckerna är det ”ettdera av de båda hålen i näsans spets genom vilket man andas, luktar, snyter sig m.m.” (NEO). Men som vi ser i exemplet nedan används ordet också ofta i betydelsen näsvinge, som i sin tur definieras som ”näsborrens yttre, rörliga vägg” (Norstedts stora svenska ordbok). *Näsborrar* kan således i vissa genrer fyllas med blod, i andra, antagligen mer frivilligt, kan de piercas.

De polska motsvarigheterna kan i så fall vara bl.a. *dziurki w nosie* (bokstavligen ‘hål i näsan’) för att återge den första betydelsen eller *nozdrza* (som enligt polska ordböcker kan avse *näsborrar* i båda betydelseerna, inklusive *näsvingar*).

Som vi ser i exempel (41) och (42) utgör översättningen av den första betydelsen inga problem för översättaren. Vid betydelsen *näsvinge* släpper man dock ofta detaljnivån. Ringar som i källspråket sitter i näsborrar, sitter snarare i näsan när de översatts till polska (ex. (43) och (44)). Ordet *nozdrze* dvs. den mer exakta motsvarigheten av ordet ‘näsborre’ låter annars tungt och formellt speciellt när man ska prata om ringar som numera ju kan sitta lite var som helst. Vid användningen av den polska motsvarigheten till *näsborrar* höjs stilen så pass mycket att *dotykać nozdrzy* blir en väldigt högtidlig översättning av ut-

trycket 'att vidröra näsborrarna'. Som vi ser i ex. (45) avhöll sig översättaren från att översätta det exakt och använde ordet *nos* 'näsan' istället.

- (41) Ena näsborren var fylld med blod och hon hade svårt att andas. (Larsson 2009c:389)
 Jedną **dziurkę w nosie** wypełniała krew, więc trudno jej było oddychać. (Larsson 2009d:525)
- (42) Harmyntheten var av ett sådant slag att varken näsa eller **näsborrar** existerade; i mitten av barnets ansikte grinade istället en mörkröd fördjupning, likt en skål vars sargade kant slutade i hajd med ögonen. (Vallgren 2009:25)
 Rozszczepienie wargi było tak duże, że zanikł nos i **otwory nosowe**, za to na środku twarzy zionęła wielka ciemnoczerwona dziura, podobna do miski, której nierówny brzeg sięgał oczu. (Vallgren 2005:28)
- (43) Lisbeth plockade bort ringarna ur ögonbryn och **näsborre** och sminkade sig framför badrumsspegel. (Larsson 2009c:342)
 Wyjęła kolczyki z brwi i **nosa** i umalowała się przed lustrem w łazience. (Larsson 2009d:415)
- (44) Hon tog bort ringarna ur ögonbryn och **näsborre**, lade på ett svagt rosa läppstift och granskade sig själv i badrumsspegl. (Larsson 2009a:108)
 Wyjęła kolczyki z brwi i **nosa**, pomalowała usta różową szminką i przejrzała się w lustrze. (Larsson 2009b:119)
- (45) Han låter ytterligare en oblat smälta på tungan medan han vidrör **näsborrarna**. (Vallgren 2002:227)
 Czekając, aż na języku rozpuści się kolejna hostia, dotyka **nosa**. (Vallgren 2005:236)

ÖRSNIBB

Förutom i näsborrar kan man så klart ha ringar även i örsnibbar. Och även här kan en översättare från svenska till polska välja att använda ett överordnat begrepp – *örat* i det här fallet (se ex. (46)). Detta kan vara förstäligt med tanke på ordets något långa och lågfrekventa polska motsvarighet dvs. *platek ucha* (endast tre belägg i den polska PWN korpusen jämfört med 29 i svenska Parole).

Men som tidigare med *näsborren*, också här kan översättare vara mer exakta och använda den trogna översättningen *platek ucha* eller *koniuszek ucha* 'örsnibb' (ex. (47) och (48)).

I en av romanerna är örsnibben översatt som *koniuszek ucha* 'öronspets', en kroppsdel som dock sitter på örats motsatta ända (ex. (49)).

- (46) Henry Cortez drog i guldringen i sin **örsnibb**. (Larsson 2009c:232)
 Henry Cortez skubnął złoty kolczyk w **uchu**. (Larsson 2009d:312)
- (47) Gullberg drog sig i **örsnibben**. (Larsson 2009e:105)
 Gullberg pociągnął się za **platek ucha**. (Larsson 2009f:144)
- (48) Hon ser Ensslin vid Baaders sida. Hans sätt att röra vid henne (med handen i ett mjukt grepp om hennes haka, tumme och pekfinger som kniper åt om hennes **örsnibb** (...). (Sem-Sandberg 2008a:72)

Widzi Ensslin u buku Baadera. Sposób, w jaki dotyka (miętko ujmując dłonią jej brode, chwyta ją za **koniuszek ucha** kciukiem i palcem wskazującym (...)). (Sem-Sandberg, 2009a:81 f.)

- (49) Här ett gapande hål mellan **örsnibb** och underkäke. (Sem-Sandberg 2008b:32)
Ta dziura ziejąca między **czubkiem ucha** a dolną szczęką. (Sem-Sandberg 2009b:31)

KNÄVECK

Ordet *knäveck* tillhör en större ”veckfamilj” där bl.a. armveck, hudveck, samt veck på kjolar och pressveck inbegrips. I andra språk som polska, där liknande kategorisering eller koncept saknas måste man söka andra medel för att återge veck, speciellt när det är en kroppsdel man avser.

Som vi ser i exemplet nedan återstår det att ta till den redan existerande kroppsdelens dvs. *knät*.

- (50) Sedan hörde han rörelse bakom sig och kände hur han blev svag i **knäveck**. (Larsson 2009e:138)
Potem usłyszał za sobą jakieś odgłosy i poczuł, że uginają się pod nim **kolana**. (Larsson 2009f:193)

ÖVERFLÖDIGA KROPPSDELAR?

Kroppsdelarnas meronymiska och paronymiska karaktär gör att många fraser med kroppsdelar i fokus kan uttryckas på olika sätt. Man kan trumma med både fingrarna och fingertopparna, ha en ring i näsan och säga att man har den i näsvingen. En berättelse, en scen kan då metonymiskt konstrueras på olika sätt (Panter & Radden 1999). Genom att framhäva olika element kan en redogörelse var olika nyanserad och detaljerad. En del fraser lexikaliseras mer eller mindre med tiden och blir mer självklara i vissa sammanhang i ett visst språk.

Svenskans lätthet att bilda substantiviska sammansättningar gör det möjligt att på ett smidigt sätt tillföra extra information. Detaljer inkorporeras i orden utan att göra dem alltför tunga, vilket kan gynna deras frekvens i språket.

Vid översättning till ett språk som inte har denna möjlighet, polska till exempel, kan trogen översättning ibland leda till redogörelser som blir alltför klumpiga och detaljerade (som vid översättning av *pekfinger* som *palec wskazujący* eller *örsnibbar* som *opuszki palców* i vissa kontexter). Andra polska benämningar på små kroppsdelar kan vara mycket mer formella eller mindre frekventa jämfört med deras svenska motsvarigheter (jämför *näsborre* och *nozdrze*). Som vi såg ovan behålls ofta detaljnivån vid fokus på det fysiska, speciellt vid kontrast med andra kroppsdelar, t.ex. när man förutom pekfingret nämmer också ett annat finger. I andra fall blir smidigheten en viktigare aspekt och kan ofta lätt uppnås med hjälp av en hyperonym. Betydelsenyanser är onekligen viktiga vid skönlitterär översättning, men översättaren har också många andra aspekter

att överväga. Smidigheten får överhanden i många fall som diskuterats ovan. Skulle alla svenska benämningar på "småkroppsdelar" få trogna översättningar i målspråket, hade de ofta varit överflödiga.

LITTERATUR

- Domeradzka, Magdalena. Under utg. *Naïve anatomy: Body-part terms in Swedish and Polish*. Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”.
- Enquist, Per Olof. 2002. *Livläkarens besök*. 2002. Stockholm: Nordstedts. (e-bok).
- 2005. *Wizyta królewskiego konsyliarza*. Warszawa: Jacek Santorski & Co. Översättning: Mariusz Kalinowski.
- Larsson, Stieg. 2009a. *Män som hatar kvinnor*. Stockholm: Norstedts. (e-bok).
- 2009b. *Mężczyźni, którzy nienawidzą kobiet*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca. Översättning: Beata Walczak-Larsson.
- 2009c. *Flickan som lekte med elden*. Stockholm: Norstedts. (e-bok).
- 2009d. *Dziewczyna, która igrała z ogniem*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca. Översättning: Paulina Rosińska.
- 2009e. *Luftslottet som sprängdes*. Stockholm: Norstedts. (e-bok).
- 2009f. *Zamek z piasku, który runął*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca. Översättning: Alicja Rosenau.
- Sem-Sandberg, Steve. 2008a. *Theres*. Malmö: Loud Literary Agency. (e-bok).
- 2009a. *Teresa*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne. Översättning: Irena Kowadło-Przedmojska.
- 2008b. *Ravensbrück*. Malmö: Loud Literary Agency. (e-bok).
- 2009b. *Ravensbrück. O Milenie Jasenskiej*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne. Översättning: Irena Kowadło-Przedmojska.
- Theorin, Johan. 2008. *Nattfåk*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- 2010. *Nocna zamieć*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Vallgren, Carl-Johan. 2009. *Den vidunderliga kärlekens historia*. Stockholm: Albert Bonniers förlag. (e-bok).
- 2005. *Historia zadziwiającej miłości*. Warszawa: Jacek Santorski & Co. Agencja Wydawnicza. Översättning: Paulina Rosińska.
- Nationalencyklopedins ordbok* (CD-ROM-version). 1999. Malmö: Bokförlaget Bra Böcker AB. (NEO).
- Norstedts Stora Svenska Ordbok*. 1995. Stockholm: Norstedts Förlag AB.
- Panther, Klaus-Uwe & Radden, Günter (red.). 1999. *Metonymy in language and thought*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Språkbankens Konkordanser och Parole-korpusen: <<http://spraakbanken.gu.se>> 16.07.2010.